

מערכ שיעור

1. יישוב סכסוכים בהלכה:

בבואנו להתבונן בהיסטוריה היהודית, למן ימי הבל וקין ועד ימי הסזון והאלטלנה, אנו שבים ופוגשים את המחלוקת המתנהלת על במות שונות ונוגעת להיבטים שונים בחיי היחיד והקבוצה. ספרות חז"ל, על המחלוקות וכללי הפסיקה שבה, עשויה לספק תשתית רעיונית ונורמטיבית לאופן הראוי בו יש לנהל מחלוקת:

"אלו ואלו דברי אלוקים חיים" או "לא בשמים היא"?

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנזחין ועלובין הן, ושזנין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

(תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב)

1. בהכרעה כבית הלל משמשים מספר כלים:

- הכרעה על ידי בת קול,
- הכרעה כי שני הצדדים מייצגים את דברי הקב"ה.
- הנמקה מדוע בת הקול הכריעה כבית הלל.

- מהי לדעתכם התשתית הרעיונית שיוצר מקור זה בנוגע ללגיטימיות של מחלוקת? בנוגע לאופן בו פותרים חלוקות?

2. מחלוקת נוספת מימי התנאים המהווה אב טיפוס לוויכוח מר העשוי להגיע לאלומות הוא חלוקת רבן גמליאל ורבי אלעזר המופיעה בבא מציעא נ"ט ע"ב. בסופו של ויכוח בו מגייס רבי אליעזר את החרוב, אמת המים וכותלי בית המדרש להוכיח כי הלכה כדבריו, ולאחר בת הקול האומרת **"מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום" קם רבי יהושע ומכריז "לא בשמים היא"**.

- כיצד פוגשת הכרזתו של רבי יהושע את דברי שמואל שמצוטטים בנוגע לחלוקת בית שמאי ובית הלל?
- אילו כלים לגיטימיים בהכרעת מחלוקת ואילו אינם חלק מ"כללי המשחק" על פי רבי יהושע?

מערכ שיעור

בהמשך המעשה מגוללת הגמרא את פרטי נידויו של רבי אליעזר וצער הרב בשל כך. כדאי לעיין במעשה כולו ולחשוב:

- מהו רף ההתנהלות הראויה שמציבה האגדה כלפי הרוב, בבואו להתמודד עם המיעוט?

אלימות בחסות בית המשפט – "כל דאליים גבר":

לאור החתירה לגלות את רצון האלוקים, העשויה להוביל לנתיבים שונים ואף הפוכים זה מזה, נקבעו כללי פסיקה שונים שמטרתם לשמש תמרורים להכוונת התנועה. כך למשל אנו מוצאים את "המוציא מחברו עליו הראיה", "אחרי רבים להטות", "ברי ושמה – ברי עדיף" ועוד. בהקשר זה מעניין במיוחד הכלל הקובע כי "כל דאליים גבר". במקרה בו אין לסמכות המשפטית כלים לבירור הראיות והחפץ אודותיו חולקים איננו נתון בידי מי מהצדדים, הרי שבית המשפט מפנה את הזירה וקובע כי הצד שקבע עובדות בשטח יוצא מן הוויכוח וידו על העליונה. כיצד ניתן לנמק את הכוח המשפטי הניתן לבעל הזרוע ואת ההכרה באלימות ככלי לגיטימי במוסדות השלטון?

לשיטת הרא"ש אין זו אלא דרך לבירור האמת:

מי שהדין עמו ימסור נפשו להעמיד שלו בידו ממה שימסור האחר לגזול, ועוד יאמר: מה בצע שאמסור נפשי והיום או למחר יביא ראיה ויוציאנה מידי?

פסקי הרא"ש בבא בתרא פרק ג סימן כ"ב.

אודות הכלל "כל דאליים גבר" נכתב רבות, הן בנוגע להיבטים המשפטיים והיישומיים של הכלל, אך גם בנוגע לתפיסת העולם בנוגע לפתרון סכסוכים הנמצאת בבסיסו. בהקשר זה מעניין לקרוא את דבריו הבאים של רבי מנחם מנדל שניאורסון, רבה האחרון של חסידות חב"ד:

יש להעיר על עניין נוסף... לשון הרמב"ם היא: "בני הנהר משקין על הסדר. רצה אחד מהם לסכור כדי שיחזור לו המים וישקה תחילה ואח"כ יפתח, ואחר רוצה להשקות תחילה - כל המתגבר זכה". וכאן רואים דבר חידוש בדיוק לשון של הרמב"ם, שהרי לשון הגמרא הוא: "כל דאליים גבר", והרמב"ם משנה וכותב: "כל המתגבר זכה". ומזה למדים הוראה... שיש להשתדל תמיד להשתמש בלשון נקייה דווקא... שבמקום "כל דאליים גבר", משתמש בלשון עדינה יותר, "כל המתגבר זכה". "אליים" - הוא גם מלשון אלימות, עניין בלתי רצוי, מה שאין כן "המתגבר" - לשון גבורה... שישנו גם בקדושה. וכמו כן הלשון "זכה" טוב יותר מהלשון "גבר" - מלשון זכות

תורת מנחם, התוועדויות האדמו"ר מלובביץ, חלק ב, שנת תשמ"ו, פרשת שמות, עמ' 360.

- מה ההבדל בין לשון הרמב"ם ללשון הגמרא, ומה מדייק הרבי מלובביץ' בהקשר זה?
- כיצד לדעתכם רואה הרבי מלובביץ' את אופן ההכרעה במחלוקת שעה שהוא מבקש להחליף את המילה "אליים" במילה "מתגבר"?

מערך שיעור

שאלה למחשבה:

הכלל "כל דאלים גבר" מוכר ככלי משפטי לגיטימי. לצד זאת, הביטוי "כל דאלים גבר" מבטא את ההפך הגמור מכל מה שבית המשפט מייצג: אנרכיה, כוחנות, חוסר מוסריות וכן הלאה. כיצד ייתכן כי אותו ביטוי משמש בשני מובנים הפוכים? מה ההבדל בין אופן שימוש בבית המשפט למשמעותו כביטוי רווח בלשון העם?

מסכת יבמות מציגת מספר גדול של מחלוקות בין בית שמאי ובית הלל. שני בתים אלה שהגיעו, על פי המסורת בירושלמי, לכדי אלימות קשה. יחד עם זאת, ולאור ריבוי המחלוקות בין הבתים, מוסיפה המשנה ואומרת:

[ד] בית שמאי מתירין הצרות לאחים ובית הלל אוסרים, חלצו בית שמאי פוסלין מן הכהונה ובית הלל מכשירים, נתיבמו בית שמאי מכשירים ובית הלל פוסלין, אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי כל הטהרות והטומאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו:

משנה מסכת יבמות פרק א משנה ד

המפליא בהתנהלותם של בית שמאי ובית הלל שהם לא נמנעו מלחיות בכפיפה אחת, גם באינטימיות של המשפחה, הנישואין והסעודה, הם חלקו את חיי היומיום בשותפות שלמה. חלקו למרות המחלוקת.

משימה:

במדינת ישראל שסעים רבים: השסע הלאומי, השסע העדתי, השסע הדתי.

תארו את אחד השסעים בעזרת המונחים שהופיעו במקורות בהם דנו לעיל, ובסו את תיאורכם על ידי מובאות מענייני אקטואליה:

• "אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן".

• "לא בשמים היא"

• "כל דאלים גבר".

• "כל המתגבר זכה"

• "לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי".

מערך שיעור

2. דמוקרטיה אמיתית פירושה בחירה עצובה, אך מודעת, באחריות הדדית (שלום רזנברג) :

המשנה במסכת אבות ג' ב' פותחת בדבריו הבאים של רבי חנינא סגן הכהנים: **"הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו"**. בדבריו מובלעת ההנחה כי כל קהילה אנושית הינה בעלת פוטנציאל נפיץ, ולולא מערכת מוסדרת של חוקים ואכיפתם, הייתה משתררת אנרכיה. כל ציבור, מעצם היותו כזה, נידון להיות נתון במתחים בין אינטרסים סותרים, וסדרי יום המושכים לכיוונים שונים. זהו האתגר של החיים המשותפים. התרבות הדמוקרטית שואפת ליצור חוקים שיאפשרו ל"משחק" להמשיך להתקיים מבלי לשבור את הכללים.

עקרון התשתית בדמוקרטיה מניח כי מן המיעוט לא נשללת הזכות לשוב ולהעמיד את עצמו כאלטרנטיבה שלטונית. מעיקרון זה נוכל לגזור:

1. הגנה על קיומו של המיעוט: למיעוט זכויות כגון חופש הביטוי, ההתארגנות, השביתה וכן הלאה. זכויות המבטיחות את המשך קיומו גם אם הפסיד בבחירות. (בניגוד לכך, שלטונו של מורסי במצרים נקט בשרשרת של פעולות שמטרתן הייתה לחסל את המיעוט ולא לאפשר לו להתנהל כאופוזיציה או להפוך ביום מן הימים להנהגה המצרית).

2. במשטר הדמוקרטי מנגנונים המאפשרים למיעוט להשפיע גם מעמדו זה, למשל על ידי עריכת משאל עם, או על ידי אופני הצבעה שונים של נציגיו במוסדות השלטון.

3. דמוקרטיה הסכמית לעומת הפעלת עקרון הרוב: קבוצת הרוב שוקלת לעיתים האם להכריע בסוגיות הרות גורל. מחד כוחו של שלטון הרוב הוא בלגיטימיות שיש לו לפעול על פי הכוח הניתן לאג'נדה שלו על ידי הבוחר. מאידך, על מנת לקיים דמוקרטיה יציבה לעיתים יעדיף הרוב לא לחצות קווים אדומים על מנת לאפשר למיעוט להמשיך להרגיש חלק מהקולקטיב. (כך למשל במדינת ישראל ממשלות ימין לעולם לא סיפחו את השטחים שמעבר לקו הירוק, בעוד ממשלות שמאל לעולם לא נסוגו לחלוטין לגבולות '67)

לנוכח עקרונות אלו ניתן להרכיב רשימה של פעולות השוברות את כללי המשחק הדמוקרטי בבואו להתמודד עם מחלוקות. הוצאת היריב מחוץ לחוק, השתקת קולו, מניעת הענקת משאבים למיעוט, הגלייתו, הוצאתו להורג וכן הלאה. זאת ועוד, גם המיעוט מחויב בכללים מסוימים, עליו לקבל על עצמו את סמכות הרוב, לכפוף את עצמו לחוקיו, לפעול לקידום האינטרס המשותף של המדינה וכו'.

מערך שיעור

משימה:

1. הרכיבו בכיתה רשימת פעולות בהן עשויים לנקוט הרוב או המיעוט. חלקו את הפעולות ל"מותר" ו"אסור". לדוגמה:

מותר	אסור
• חילופי שלטון - הזכות לבחור ולהיבחר	• לפגוע במשתתפים בדיון
• בירור רצון העם באופן ישיר או עקיף	• הוצאת המשתתפים מחוץ לחוק
• דיון ציבורי בתקשורת	• העלמת אנשים

2. לפניכם שלושה סרטונים המתארים אירועים מן השנים האחרונות. נסו לבודד מתוך כל אחד מהן את הפעולות הלגיטימיות ואת אלה שהן בבחינת פריצת גבולות בסכסוכים או חילוקי דעות:

[אסד מפציץ שכונת מגורים](#)

[הפגנות שבת בירושלים](#)

[הדלפת מידע, אדוארד סנודן](#)